

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN TEENAGERS

Turgunpolatova Musharraf Husniddin qizi
1st year master's degree in psychology, FarSU
masharrafturgunpolatova @ .gmail.com

Annotation:

Adolescence is a specific age. There is a need for psychological help. The right approach is needed during this period. While a biological change is a reversal of the endocrine system, a psychological change is an affective arousal that is prone to explosion and aggression.

Keywords: Deviant, behavior, adolescence, aggression, upbringing, psychological state.

Asotsial axloq – bu shaxslararo munosabatlarning tinchligiga bevosita xavf soluvchi, axloqiy-ma'naviy me'yorlarni bajarishdan qochuvchi axloq. U tajovuzkor axloq, jinsiy dyeviatsiya (tartibsiz jinsiy aloqalar, fog'ishabozlik, yomon yo`lga kirish, vuayyerizm, eksgibitsionlik va boshqalar), pulga azart o`yinlarga tortilish, daydilik, boqimandalik sifatida namoyon bo`ladi.

O`smir yoshida uydan chiqib kyetish, daydilik qilish, maktabga bormaslik yoki ta'lim olishdan bosh tortish, tajovuzkor axloq, promiskuityet (tartibsiz jinsiy aloqa), graffiti (dyevorga uyatsiz xarakterdagi rasmlar chizish va yozuvlar yozish), submadaniy dyeviatsiyalar (slyeng, shramlash, tatuirovkalar) birmuncha tarqalgan.

Bolalarda esa uydan qochib kyetish, daydilik, maktabga bormaslik, tajovuzkor axloq, qiybat qilish, yolqon, o`qrilik, ta'magirlik (tilanchilik) kabi ko`rinishlarda uchraydi.

Asotsial axloqning chegaralari, ayniqsa, o`zgaruvchan, chunki u boshqa axloqiy dyeviatsiyalardan ko`ra madaniyat va vaqtning ta'siri ostidadir.

Autodyestruktiv (o`z-o`zini parchalovchi axloq) – bu tibbiy va psixologik me'yorlardan og`ishgan, shaxsning rivojlanishi hamda umuman o`ziga xavf soluvchi axloq. O`z-o`zini parchalovchi axloq zamonaviy dunyoda quyidagi asosiy shakllarda yuzaga chiqadi: suitsidal axloq, ozukaga muhtojlik, kimyoviy moddalarga muhtojlik (psixofaol moddalarni suiistye'mol qilish), fanatik axloq (masalan, dyestruktiv-diniy madaniyatga tortilish), autik axloq, viktin axloq (jabrlanuvchining axloqi), hayot uchun aniq ko`rinib xatarli faoliyat (sportning ekstryemal turlari, avtomobilda yurganda tyezlikni o`ta oshirish va boshqalar).

O`smir yoshda autodyestruktiv axloqning xususiyati (avvalgi shakliga o`xshash) uning guruhli qadriyatlar bilan bilvosita bog`liqligi hisoblanadi. O`smir kiritilgan guruh autodyestruktsiyaning quyidagi shakllarini tuqdiradi: giyohvandlikka mutye bo`lib qolgan axloq, o`z-o`zini kyesish, kompyutyerga boqlanib qolish, ozuqa addiktsiyalari, kamroq – suitsidal axloq.

Mustaqillika erishganimizdan so`ng milliy kadriyatlarimizning tiklanishi va xalqimiz azaldan e`zozlab kelayotgan milliy urf-odatlarimiz an`analarimiz (bola tarbiyasida ota-onadan tashqari, buvi-buva, qarindosh-urug`larning xam ta`siri) bu borada katta axamiyatga ega. Lekin ba`zan oilada tarbiyaviy faoliyatning susayishi targ`ibot-tashviqot ishlarining komilligi natijasida oila a`zolari xulqida yomon odatlarning (ichish, chekish, narkomaniya, turli

Academica Globe: Inderscience Research

diniy oqimlari ta'siriga berilish, ma'naviy buzuvchilik yo'lga kirish) paydo bo'lishi tashvishlanarli xollardan biridir. Jamiyatning komil fukarosini shakllantirish, tarbiyalash hozirgi zamon oilasining muxim funksiyasi darajasiga kiradi. Chunki shaxsning ijtimoiylashuvi dastavval oilada amalga oshadi. Oilada tarbiya orkali shaxsga ma'lum bir siyosat g'oyaviy dunyokarash, axlokiy me'yorlar va xulq namunalari, jismoniy sifatlar singdiriladi. Xalqimizda «Qush uyasida ko'rganini qiladi», deb bejiz aytilmagan. Oilada amalga oshadigan ijtimoiylashuv jarayoni natijasida shaxs ijtimoiy me'yorlar va kadriyatlarini o'zlashtiradi ijtimoiy xayotga kirib boradi.

Ota-onalar va farzandlar o'rtasida yuzaga keladigan nizolar xam tarbiyaviy ishni qiyinlashtiradi, o'smirlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday nizo, kelishmovchiliklar o'smirlarning axloqiga ta'sir etadi.

Dunyog'arashlar orasidagi mavjud farqni xisobga olmasa tarbiyasi kiyin o'smir bola ko'payadi.

Yoshlar, o'smirlarning bo'sh vaqtini mustaqil tashkil etilmasa xulqi og'ishgan bolalar ko'payadi.

Ota-onalar ichkilikka ruju qo'ysa yoki or-nomusni yig'ishtirib qo'yib buzuvchilik qilsa xulqi og'ishgan bolalar ko'payadi.

Ota-onalarning psixologik-pedagogik bilim saviyalari yetarli darajada emasligi natijasida tarbiyasi kiyin o'smirlar ko'payadi.

Insonning biologik, fiziologik, psixologik o'sishining (rivojlanishining) eng murakkab o'zgarishlar, kayta qurishlar, umid, intilishlar davri va shu bilan birga og'ir inqirozlar salbiy holatlar, kechinmalar davri hamdir. Ma'lumki, affektiv ko'zg'aluvchanlik ko'p jihatdan o'smirlik davriga to'g'ri keladi. Bu xolat me'yorda ham kuzatiladi. Uning vujudga kelishi bu yosh fazasining vegetativ-endokrin jihatdan kayta qurilishi bilan uzviy bog'liqdir. Bu yosh davri xam psixologik tomonidan o'zgarishlar bilan xarakterlanadi. Bu o'smir yosh davrining fenomeni xamdir. Biologik o'zgarish endokrin sistemaning qayta ko'rilishi bo'lsa, psixologik o'zgarish portlash va agressiyaga (tajovuzkorlik) moyil bo'lgan affektiv ko'zg'aluvchanlikdir. Bu holat ko'pincha ijtimoiy adaptasiyaning (moslashishning) buzilishi jumladan konunbuzarlikning sabablaridan biri bo'lib xisoblanadi. Ammo psixik sog'lom atrof-muxitning qulay sharoitlarida tarbiyalanayotgan o'smirlarda affektiv ko'zg'aluvchanlik adaptasiyaning buzilishiga olib kelmaydi. Statistikaning ko'rsatishicha xar bir o'ninchi jinoyat voyaga yetmaganlar tomonidan sodir kilinar ekan. Bu faktning ma'nosi faqat konunbuzarlar tomonidan yetkazilgan zarar bilan aniqlanmaydi, albatta. Zero balog'atga yetmagan jinoyatchining shaxsi jinoyatchilik muammosining krizis «Kristallashgan» markazi bo'lib hisoblansa, uni o'rganish va korreksiyasi esa bu nukson bilan kurashishning eng dolzarb savollaridan biri xisoblanadi.

O'smir shaxs xarakteridagi «og'ish» larning shakllanishi ularning tiplarini aniqlash tibbiy-psixologik va tibbiy pedagogik ishlarni aktiv olib borish zarurdir. Bizning asosiy maqsadimiz aziz o'kuvchilarga tarbiyasi «qiyin» o'smirlar xarakteridagi «og'ish» larining psixologik xususiyatlarini aniqlash: o'smirlik davridagi deviant, xulq-atvor va uning klassifikasiyasi: tarbiyasi «qiyin» o'smirlar bilan ishlashning o'ziga xos xususiyatlari xaqida ma'lum bilimlarni berishga xarakat qilishdir.

O'smirlar psixologiyasini chuqur va xar tomonlama bilish, ularni o'qitish va tarbiyalash samaradorligining eng muxim shartlaridan biridir.

Pedagogik jihatdan o'z holiga tashlab qo'yilgan o'smirlarning psixologik xususiyatlari asosan ularning hayoti va tarbiyasining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Yukorida biz ikkita keng tarqalgan termini ishlatdik: pedagogik jihatdan o'z xoliga tashlab qo'yilgan o'kuvchilar hamda tarbiyasi qiyin o'smirlar.

Academica Globe: Inderscience Research

Birok bu terminlar orasida farqlar xam bor. «Pedagogik jixatdan o'z xoliga tashlab qo'yilgan» tushunchasi o'smirni tarbiyalash tarixini tavsiflaydi, «Tarbiyasi qiyin» deyilganda shunday tarbiyaning natijalari tushunladi: o'kuvchi pedagoglar uchun qiyinchilik qiladi, unga nisbatan umumiy qabul kilingan pedagogik ta'sir etishning forma-shakl va metodlari kamlik kiladi yoki umuman samara bermaydi. Pedagogik jixatdan o'z xoliga tashlab qo'yilgan bola erta-kechmi tarbiyasi qiyin bola, o'smir bo'lib qoladi. Tarbiyasi qiyinlik esa hamisha xam pedagogik jixatdan o'z xoliga tashlab ko'yilganlikning oqibati bo'lavermaydi. U bolaning o'smirning kasal bo'lishi, ayrim tug'ma yoki hatto nasliy omillar yoki boshka sabablar ta'sirida xam yuz berishi mumkin. Biroq juda ko'p xollarda tarbiyasi qiyin o'kuvchi pedagogik jixatdan o'z holiga tashlab ko'yilganlik natijasi bo'lib qoladi. Biz pedagogik jixatdan o'z xoliga tashlab qo'yilgan va «Tarbiyasi qiyin» tushunchalarini, asosan unga pedagogik qarovsiz qolgan va umumiy qabul qilingan ahloq normalarini muntazam buzib yuradigan o'quvchilarni bildiradigan so'zlar terminlar sifatida ishlatamiz, ko'llaymiz.

Noto'g'ri, yoki hozirda ba'zan og'ib turadigan deb ataladigan ahloqning subyektiv psixologik asosi avvalo, shaxsning axlokiy-irodaviy rivojlanishining yetishmasligidir. Biz bu ikki tushunchani qo'shib yuborishimiz bejiz emas.

Pedagogik jixatdan o'z xoliga tashlab ko'yilgan o'kuvchilarning muloxazalarida esa xammadan ko'ra shaxsning jinoiy ish yoki shunga yakin qilmishlari: ichkilikbozlik, foxishalik, nashavandlik, giyoxvandlik, o'g'irlik, birovni qiynab rohatlanish, qotillik kabilar asosiy o'rin olgan. Bunda shunga o'xshash o'smirlarning oila tarbiyasi xususiyatlarigina emas, tarbiyasi qiyin o'smirlar bilan olib boriladigan pedagogik ishdagi muxim kamchiliklar xam aks etadi. Ularni qayta tarbiyalash vaqtida e'tibor shaxsning qadr-qimmatiga emas, balki uning kamchiligiga tushadi: «Aldama! O'g'irlik kilma! Bezorilik kilma!».

O'smirlarning axloqiy bilimlari bilan ularning ahlok tajribasi uzviy bog'lik bo'lsa-da, bu bog'lanishning bir necha eng yirik variantlari mavjud;

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Asosiy ahloqiy normativlar nomigagina beriladi, biroq tegishli tajriba yo'k yoki kam, shuning uchun to'g'ri xulq-atvor zarurligiga ishonch ham yo'k.
2. Ijodiy tajriba mavjud, biroq ahloqiy hatti-xarakat va uning moxiyatiga qo'yiladigan talablar haqida zarur bilim yo'q, yetishmaydi.
3. Maktabda egallangan bilim va tajriba odamlar bilan shaxsiy muomalada bir-biriga ta'sir ko'rsatish natijasida hosil kilingan bilim va tajribaga qarama-qarshi bo'lib qoladi.
4. Nihoyat, axloq koidalariga xilof xulq-atvor o'smirning ahloqiy tasavvuri va e'tiqodi bilan uzviy bog'liq bo'lgan xollar xam mavjud.